

SOOVITUSI JA NÄITEID LOOVTOÖDE LÄBIVIIMISEKS PÕHIKOOLIS

Tallinn 2017

Sisukord

SOOVITUSI JA NÄITEID LOOVTÖÖDE LÄBIVIIMISEKS PÕHIKOO LIS	1
Saateks	3
Loovuse toetamine ja arendamine	4
Loovuse toetamine hariduses.....	4
Loovtööde korraldamine – kuidas toetada nii õpilaste arengut kui ka heaolu?	9
Loovtööd põhikoolis	13
Loovtöödest esimeses ja teises kooliastmes Türi põhikooli näitel	14
Loovtööd esimeses ja teises kooliastmes Kolga kooli näitel	17
Soovituslik juhend loovtööde koostamiseks III kooliastmes	21
Loovtöö korraldamine	21
Loovtöö juhendamine ja aja planeerimine	22
Loovtöö teema valimine	23
Loovtöö liigid	23
1. Õpilasuurimus	23
2. Projekt.....	24
3. Loovtöö omaloominguna.....	25
Loovtöö vormistamine.....	26
Loovtöö esitlemine	26
Tagasiside andmine loovtööle	27
Loovtöö ning olümpiaadid ja konkursid	27

Alates 2010. aastast on koolidele antud suurepärane võimalus loovtöö abil toetada ennastjuhtiva õppija kujunemist. Kõik Eesti koolides põhihariduse omandanud õpilased on saanud võimaluse teha läbivatest teemadest lähtuva või õppeaineid lõimiva loovtöö individuaalselt või kollektiivselt. Loovtöö tegemine peab toetama lapse õpihimu ja loovat eneseväljendust ning aitama kaasa õpilaste loovuse arendamisega seotud pädevuste kujundamisele dünaamilise protsessina. Kooli ülesandeks on seejuures luua õpikeskkond, mis soodustab loovust ja tavapäraest õppeainetest väljapoole mõtlemist.

Selleks, et III kooliastmes jõuaksid õpilased tõeliselt nauditava loovtööni, on vaja mitut asja. Esiteks peab õpilane oma arengu protsessis harjuma sellega, et hea tulemus kujuneb koos kasvamisega ning õpetaja peab mõistma, et nooremates kooliastmetes pannakse alus edukale loovtööle, mis on põhikooli lõpetamise üks tingimusi. Teiseks peab loovtöö tegemisel võrdset väärtustama kõiki õppeaineid. Lõimingu korraldamisel nooremates klassides tuleb õpetajal osata näha, et selle abil luuakse eeldused lõimitud või läbivaid teemasid käsitleva loovtööni. Kolmandaks on õpetaja ülesanne kujundada ennekõike loovust ja uudseid lahendusi soosiv emotsionaalne õpikeskkond, milles õpilane tunneks, et tema arvamuse ja huvidega arvestatakse. Neljandaks tuleb silmas pidada, et erinevatel elu- ja ainevaldkondadel on oma mõtlemise printsiibid ning universaalsed juhendid ei toimi samasuguselt loodus- ja kunstiainetes loovtööde juhendamisel. Viiendaks on loovtööde tegemise eesmärk nooremates kooliastmetes õpetada õppima, mitte ette valmistada eri valdkondade asjatundjaid ja teadlase loogika kõrval on oluline säilitada huvi erinevate võimaluste vastu. Seega on soovitatav alustada esimeses ja teises kooliastmes lihtsate ja õpilastele jõukohaste loovtöövormidega. Niisuguses teadlikus ettevalmistuses arenevad õpilaste loovvõimed ning kujuneb tema valmisolek loovtöö tegemiseks III kooliastmes.

Käesolev soovituslik juhendmaterjal loovtööde korraldamiseks koosneb kolmest osast ja lisadest. **I osas** on tähelepanu all loovuse arendamise ja toetamise teoreetilis-praktilised aspektid: artiklid loovuse toetamisest hariduses ja loovtööde läbiviimisest viisil, mis toetaks nii õpilaste arengut kui heaolu, loovad aluse kogu juhendmaterjalile.

II osa keskendub loovtööde läbiviimisele lähtuvalt õpilaste arengudünaamikast. Kogemusi oma tööst I ja II kooliastme õpilaste juhendamisel jagavad eri koolide õpetajad.

III kooliastme soovituslik juhend loovtööde läbiviimiseks toetub 2011. aastal valminud materjalile, mida on õpetajate töögrupp korrigeerinud ja täiendanud kõiki loovtööde läbiviimisega seotud aspekte.

Uusi materjale on ka lisades. **Lisas I** on toodud erinevaid loovtööde näited ainevaldkonniti, mis on esitatud kas terviktööna või loovtöö protsessi kirjeldusena. **Lisa II** artiklid pärinevad enamuses 2010. aasta juhendmaterjalist, uudseteks on I. Peili ja I. Vahteri „Uurimistöö koostamine loodusainetes“ ning M. Lehise kirjutis „Väljund leiutamisele kui loovtööle – õpilaste leiutajate riiklik konkurs“.

Juhendmaterjal loovtööde koostamiseks III kooliastmes on avatud uute dokument, kuhu ootame täiendavaid näiteid.

Loovuse toetamine ja arendamine

Loovuse toetamine hariduses

Eda Heinla, Tallinna Ülikool

Loovuse vajalikkus avaldub tänapäeval kahel tasandil: ühiskonna paremaks tegemine (loodusressursside hoidmine, olemasoleva info ning teadmiste kasutamine kõigi inimeste tervise ja heaolu nimel) ning iga inimese eneseteostus ja elurõõm (vaimne tervis, mõtlemise ja tegutsemise paindlikkus, uudsus, probleemide lahendamine, initsiatiivikus). Selle aluseks on õpetamise ja õppimise meetodid ning õpetajate valmidus toetada enda ja õpilaste loomepotentsiaali avaldumist. Põhikooli riikliku õppekava (PRÕK) ja gümnaasiumi riikliku õppekava (GRÕK) üldosa esitavad koolijuhtidele ning õpetajatele loovusealaste pädevuste kohta suuri nõudmisi. PRÕKi õppe- ja kasvatusesmärkide alusel aitab kool kaasa õpilaste kasvamisele loovateks ning mitmekülgseteks isiksusteks, kes suudavad ennast täisväärtuslikult teostada (§ 3). GRÕKi alusel peab gümnaasium tagama õpilaste loova mõtlemise oskuse ja loometulemuse esitamist eeldava analüüsimise oskuse (§ 11).

1. Loovuse mõiste

Loovus on kõige laiemal määratlusel järgi asjakohase ja väärtusliku uudsuse (idee, käsituse, meetodi, materjali või eseme) genereerimine inimtegevuse eri valdkondades. Lähtuvalt uudsusest on tänapäevani jäädud R. A. Beghetto ja J. C. Kaufmani (2009) esitatud nelja loovuse tasandi juurde:

- 1) **väljapaistev loovus** – selgelt väljapaistev loometulemus kogu inimkonna tasandil;
- 2) **erialane loovus** – professionaalsel tasemel soliidne loov panus ükskõik mis valdkonnas;
- 3) **argiloovus** – igapäevaste olukordade lahendamine iseendale uudsel viisil, originaalne arusaamine maailmast ja inimestest;
- 4) **õpiloovus** (originaalis **miniloovus**) – õppimisele omane loovus, isiksusele endale uudne ja tähenduslik kogemuste, tegevuste ning sündmuste tõlgendamine ehk nn loominguline sähvatus, mida kogetakse uusi mõisteid õppides või uusi võrdlusi luues.

Briti rahvuslik hariduse nõuandev komitee (NACCCE, 1999, lk 30–31) on määratlenud loovust hariduses rikkaliku kujutlusvõimega loomingulise tegevusena, mille tulem on uudne, väärtuslik ja mõistetav seoses antud ülesandega.

Traditsiooniliselt on loovuse avaldumise eelduseks peetud järgmiste tegurite koostoimet:

- 1) isiksus (kognitiivsed oskused ja isiksuse omadused);
- 2) probleem ja selle lahendamine (loomeprotsess);
- 3) loovuse avaldumist toetav keskkond;
- 4) tulemus – erinevates inimtegevuse valdkondades avalduv looming, mis on uudne, sotsiaalselt aktseptitud (arusaadav), väärtuslik ning eetilisel vastuvõetav.

Loovuse uurimuste alusel on loovale õpilasele sagedamini omistatud järgmisi omadusi: oma ideede põhjalik väljatöötamine, avatus uutele kogemustele, mängulisus, jonnakus, emotsionaalsus, riskeerimisjulgeus, uudishimulikkus, impulsiivsus, seiklushimulisus ja mittekonformsus (Mullet jt, 2016).

2. Loovuse vanuseline muutumine

Maailmas on enam kasutatud Eduard P. Torrance loova mõtlemise testitulemusi, mille alusel langeb 11.–13. eluaastal ligi pooltel lastel loov mõtlemine 7.–8. eluaasta tasemini; ainult 11% laste testitulemused tõusevad selles vanuses ühtlaselt. Uus tõus loovas mõtlemises algab 14.–15. eluaastal. 13.–14. eluaasta on laste loova mõtlemise avaldumise nn murdepunkt, kus minnakse ekspressiivselt loovalt mõtlemiselt üle

intellektuaalsetel oskustel põhinevale üldistavale ja kriitilisele loovale mõtlemisele (Torrance, 1981). Peale puberteedia segadust ei toimu kiiret loovuse tõusu seni, kuni on saavutatud uus sisemine-väline tasakaal 16. eluaastaks (Smith, Carsson, 1990).

Eestis on E. Heinla (2008) tehtud uurimused E. P. Torrance testiga (1994.–2006. aastani, n = 2681, vanus 7–18 aastast) näidanud, et oluline langus meie laste loovas mõtlemises oli märgatav ainult 13.–14. eluaastal, mis võib ulatuda kuni 7-aastaste tasemeni. Võrreldes teiste maade uurimustega ei ole eesti lastel siin 11.–12. eluaasta langust: mõtete voolavus ja mõtlemise paindlikkus jäävad eelmise eluaastaga võrreldes samale tasemele muutumatuks, mõtlemise originaalsus suureneb. Saadud tulemuste alusel võime eeldada, et **esimesest ja teisest kooliastmest on õpilased avatud nende loovuse toetamisele, õpetajad ja kaasõpilased saavad vastavates tegevustes rõõmustada ning nautida uudseid ideid, ebatavalisi lahendusi ja töötulemusi.** Kolmandas kooliastmes peavad meie õpetajad olema õpilaste loovuse avaldumisega kannatlikud ja mõistvad, loovust toetavad tegevused ning ülesanded ei pruugi avalduda. Selle vanuseastmega töötavad õpetajad vajavad eelkõige erilist kolleegide ja juhtkonna toetust enda loovusele, spetsiaalseid loovusealaseid koolitusi ning õppematerjale.

Loovuse toetamine hariduses on määratletud kõige laiemalt nelja teguri kaudu: õppeasutuse füüsiline ja sotsiaalne keskkond, loovalt õpetamine, loovate pädevuste õpetamine ning tagasiside andmine loovuse avaldumisele. Kõik neli tegurit peaksid olema tagatud alates lasteaiast kuni üldhariduskooli lõpetamiseni. Vanuselisi erinevusi eeldab ainult loovate pädevuste õpetamine, kus loovust toetavad harjutused, tehnikasuunad ja projektid peavad pakkuma ülesandeid õpetatavate teadmiste, vaimsete võimete, kunsti-, muusika-, liikumis- ja sotsiaalsete oskuste, kujutlusvõime ning assotsiatsioonide loomise arengu põhjal.

Turvaline füüsiline keskkond ja sotsiaalne keskkond on tähtsad kõigis vanuseastmeis, sest uudsete ideede ning ebatavaliste lahenduste pakkumine eeldab kaaslaste mõistvat toetust ja kindlustunnet. Õpilased vajavad turvalist ja inspireerivat keskkonda, kus võib julgelt välja öelda kõik ideed, kuid need ei tohi kuidagi kahjustada kaaslast.

Loovust toetavad klassiruum ja koridor: mööblit on võimalik ümber paigutada rühmatöödeks; põrandale on märgitud spetsiaalsed töötsoonid (nt valge uurimisreisi, roheline rollimängude jaoks jne); seintel on õpilaste loometööd, ideed, soovitude ja juhiste jaoks loosungid (nt „Esita küsimusi, uuri, katseta, julge riskida – lähene loovalt!“ „Ei ole olemas valesid vastuseid, on olemas leidlikud lahendused!“); ruumis on õpilaste ühtekuuluvust toetav tootem (loom, taim, vapp); klassis on küsimuste, ideede ja soovide postkastid.

Loovust toetab sotsiaalne keskkond: õpilased teavad üksteist ja on huvitatud üksteisest (nt huvialad, õed-vennad, koduloomad); õpilastel on soovitatav vahetada pinginaabreid, istekohti; iga nädal paneb laps oma nime kõrvale teda iseloomustava sümboli või pildi (nt olen võimekas ..., sain kiita ..., raske on teha jne); on võimalik harjutada sotsiaalseid oskusi (nt premeerimise purk klaaskuulidega ja juhised: „Kui näed kedagi kaaslast aitamas, siis lisa klaaskuul purki“); eelmise nädala/kuu edu karp, kuhu õpilased panevad enda edu sedelid (nt olen uhke ..., tegin esimest korda ..., olen saanud osavamaks ..., oli raske, aga sain hakkama); rühmatöö nädala arvestus (nt terve nädal ühed rühmad ja iga rühmatöö järel panevad teised tagasiside välja klassi seinale, nädala lõpus kokkuvõtte, auhind); rühmatööde ja iseseisvate tegevuste ajal on lubatud klassis väike kõnesumin (vastastikune küsimuste esitamine, kuulamine, abi küsimine, arutelu) ning vajaduse korral liikumine; klassi lapsi külastavad täiskasvanud (nt lapsevanemad, loomeisikud, teadlased), kes räägivad oma loometööst ja tulemustest.

Loovalt õpetamine põhineb õpetaja enda ja laste loovuse toetamisel ning väärtustamisel igas õppegevuses ja suhtlemises (kõikvõimalike ideede, mõtete kuulamine, lahenduste aktseptomine ja positiivse tagasiside andmine (Jeffrey, Craft, 2004)). Loovalt õpetamise eelduseks on õpetaja julgus tunnustada ennast loovisikuna ning seda kolleegide ja õpilastega jagada. Soovitused õpetajale: räägi oma isiksuseomadustest (nt uudishimulikkus, riskeerimine, keerulisuse eelistamine) ja huvidest, loometööst ning kirkastumistest; näita oma loometulemusi (nt luuletus, foto, käsitöö, kodukujundus); jaga ideid ja unistusi.

Loovalt õpetamise keskne eesmärk on toetada laste õpiloovust ja argiloovust ehk teha nn minikirgastumisi endale ja teistele arusaadavaks ning arendada neid edasi. Soovitused minikirgastumiste märkamiseks ning toetamiseks: julgusta ja tunnusta mitteverbaalse suhtlemise kaudu; näita oma tähelepanelikkust ja uudishimulikkust; üllatu positiivselt; jälgi õpilaste kehakeelt, milles võib väljenduda uus idee, küsimus; varu aega ideede kuulamiseks. Kasuta julgustavaid fraase: „Kas sa avastasid enda jaoks midagi uut?“ „Näen, et see jutt pani sind mõtlema. Jaga meiega!“ „Tundub, et sa oled välja mõtlemas midagi äärmiselt põnevat!“ Kui tunnis ei ole aega ideid kuulata, siis pane idee ise kirja või tekita õpilastele võimalusi nende postitamiseks (nt ideede kast, stend, veeb) ning korralda eraldi tunnid õpilaste minikirgastumiste üle arutlemiseks.

Soovitatavad tegevused ja suhtlemisviisid õpilastega (Beghetto, 2014; Desailly, 2012; Soh, 2017): toeta iseseisva mõtlemise, tegutsemise ja õppimise harjumuste kujunemist; toeta ideede ning mõtete jagamise julgust; motiveeri faktiteadmiste omandamist, mis on loova mõtlemise alus; viivita ideede üle otsustamist, kuni need ei ole selgelt sõnastatud; julgusta mõtlemise paindlikkust (erinevate valdkondade üheaegset kasutamist); loo küsimuste esitamise kultuur (küsimustes on tõeline uudishimu, anna aega vastustele mõtlemiseks, anna vastuseid, mis ärgitavad järgmisi küsimusi); edenda õpitulemuste enesehindamist, eriti arutlemist oma loometulemuste üle; võta tõsiselt õpilaste küsimusi ja soovitusi; paku palju erinevat algmaterjali ning õppeainete lõimist (meedia, kunst, kirjandus, teadus jne); selgita, kus, millal ja mis ülesannete puhul on oodatud originaalne mõtlemine, millal mitte; taga keskkond, kus eksimine ja vigade tegemine ning nendest rääkimine on täiesti loomulik; too näiteid enesekindluse ja jonnakuse kohta oma ideede teostamisel; julgusta mitmetähenduslike olukordade taluvust; õpeta toime tulema pettumuste ja läbikukkumistega, paku enda toetust; anna igati mõista, et oled vahendaja, mitte autoriteet; õpeta nautima rahulolu tehtud tööst; tee nalja ja üllata (nt seisa klassi tagaseinas, kanna värvilist kingapaela, lille nõõpaugus, esita osa materjali lauldes, räägi sosistades); tea, et oled tark, kuid mitte täiuslik.

Loovate pädevuste õpetamine (*teaching for creativity*): õpetaja valib tundi ette valmistades spetsiaalsed loovat mõtlemist arendavad harjutused (üldised divergentse mõtlemise või õppeainekesksed harjutused) ja tegevused, kavandab loometööd ning loometulemust nõudvaid projekte (Jeffrey, Craft, 2004). Loovate pädevuste õpetamise eesmärk on, et õpilane leiab ise uudse idee, seose, lahenduskäigu ja lahenduse ning vormistab selle teistele arusaadavalt. Peamised loovad pädevused on:

- 1) divergentne mõtlemine (uute ideede tekkele ja ebatavalistele lahendustele viiv mõtlemine, probleemile rohkem kui ühe lahenduse pakkumine); konvergentne mõtlemine (edasiarendamiseks ja viimistlemiseks sobiva idee, lahenduse väljavalimine);
- 2) kujutlusvõime ja assotsiatsioonide loomine;
- 3) loomeprotsessi ja loovuse avaldumist toetavate tegurite, isiksuseomaduste reflekteerimine (Guilford, 1967).

Divergentse mõtlemise komponendid on:

- a) ideede voolavus – informatsiooni, omandatud teadmiste ja kogemuste meeldetuletamise kiirus;
- b) mõtlemise originaalsus – uudsete ideede, lahenduste leidmine, tuntud ideede esitamine uuel viisil;
- c) mõtlemise paindlikkus – võime lülituda kiiresti ümber ühe klassi objektidelt teistele, uudsete seoste loomine;
- d) mõtlemise üksikasjalikkus – ideede ja lahenduste täiendamine, mille tulemusena need muutuvad täiuslikumaks (sealsamas).

3. Loovaid pädevusi arendavate harjutuste näited

1. Mis on sellel pildil kujutatud? Vt <https://www.youtube.com/watch?v=j-v95EMDO1Y>; <https://www.youtube.com/watch?v=pd15a-dl9UU>.
2. Uued asjad, tegelased: kes/mis võiks olla skilimantinkel, kostaal, pirmumine?
3. Mõttele sõnadele uusi tähendusi, nt mäletsema = nõrgalt mäletama.
4. Mis võiks juhtuda, kui kõik inimesed maailmas oleksid 5 cm pikkused?
5. Kuidas võiks kõnekäänd „tal on paks nahk“ toimida igapäevastes suhetes?

6. Piltmõistatused: <http://www.folklore.ee/Reebus/>
7. Joonista etteantud kujunditest kõikvõimalikke asju, tegelasi. Esita sellel pildil toimuva kohta võimalikult palju küsimusi.
8. Moodusta sõnade ahel, leia eelmise sõnaga uus seos (vesi-joomine-karastusjook-suvi-rand-purjetamine-....).
9. Vaata vasakule poole ja keskendu esimesele punakale asjale, mida sa näed. Mõttele sellele objektile 20 erinevat seostust.

4. Loovaid pädevusi arendavate tehnikasuundade allikad

1. Raamat: E. Kallas (2015). **Loovustehnikad: 99 viisi ideede leidmiseks**
2. Ajurünnak: <https://sites.google.com/site/ryhmatooe6piobjekt/ajuruennak>
3. Tagurpidi ajurünnak: <http://www.youtube.com/watch?v=eMMSK9BOtmI>
4. Morfoloogiline maatriks: <https://creativethinktank.wikispaces.com/file/view/GenTool-Morph.pdf>
5. Scamper: <http://www.brainstorming.co.uk/tutorials/scampertutorial.html>
6. Sinektika ehk analoogiate genereerimine (otsesed, isiklikud, sümbolilised analoogiad): <https://creativeteach.me/creative-thinking-strategies/metaphors-and-analogies/>
7. Kuue mõttemütsi tehnika: http://lepo.it.da.ut.ee/~lehti/6mytsi/kuue_mttemtsi_meetod.html
8. Raamat: E. De Bono (2009). **Kuus mõttemütsi: lihtsad vahendid oma mõtlemise korrastamiseks**
9. Mõistekaardid: <http://members.optusnet.com.au/~charles57/Creative/Mindmap/index.html>
10. Joonmeedia: https://www.youtube.com/watch?v=S5DJC6LaOCI&index=1&list=PLL1xovlsvrqKYwu_d7HmpRQfQ713ovcTa
11. Rightbraining: <http://creatingminds.org/tools/rightbraining.htm>
12. Tehnikasuundade kodulehed: <http://www.inseneria.ee/loovustehnikate-uelevaade-kritseldamine/>
<http://www.asa3.org/ASA/education/think/methods.htm#i> <http://geniusrevive.com/en/creativity-techniques.html> <http://enchantedmind.com/html/creativity/techniques/techniques.html>
http://www.mindtools.com/pages/main/newMN_CT.htm
http://www.mycoted.com/Category:Creativity_Techniques
<http://www.creativelearning.com>
<http://cooltoolsforschools.wikispaces.com/>

5. Tagasiside andmine loovuse avaldumisele

Tagasisidet on võimalik anda lähtuvalt järgmistest loovuse avaldumist iseloomustavatest komponentidest:

- 1) loov mõtlemine: ideede voolavus, mõtlemise originaalsus, mõtlemise paindlikkus, mõtlemise üksikasjalikkus;
- 2) isiksuseomadused: avatus uutele kogemustele, mängulisus, jonnakus, emotsionaalsus, riskeerimisjulgus, uudishimulikkus, impulsiivsus, seiklushimulisus, mittekonformsus, sõltumatus, huumorimeel;
- 3) sisemine motivatsioon: tahtmine uurida, lahendada ülesannet jmt selle enda pärast, ebareeglipärasuse ja keerukuse eelistamine, soov esitleda tulemust;
- 4) loometulemus: uudsus, asjakohasus, seos konkreetse olukorraga, viimistletus ja väljatöötamise põhjalikkus, eetilisus.

Tagasiside sõnastamise näiteid: uudsed ideed, arvamused: „Sul on väga huvitav ja uudne käsitlus, väga tubli! Sinu vastus paneb mind mõtlema sellele teemale hoopis teistest vaatenurgast. Kõige rohkem meeldis mulle see, et sa läksid piiridest üle ja panid kokku ebatavalisi asju“; motiveeritus: „Ma näen, et sa oled sellele ülesandele väga keskendunud ja püüdlik. Sa nautisid ülesannet, tegid seda lusti ja entusiasmiga.“

Viited

- Beghetto, R. A. (2013). *Killing ideas softly?: The promise and perils of creativity in the classroom*. Charlotte (N.C.): Information Age Publishing.
- Beghetto, R. A. (2014). Classroom contexts for creativity. *High Ability Studies*, 25(1), 53–69.
- Beghetto, R. A., Kaufman, J. C. (2009).** Beyond big and little: The four C model of creativity. *Review of General Psychology*, 13(1), 1–12.
- Clack, J. (in press). Distinguishing between ‘macro’ and ‘micro’ possibility thinking: Seen and unseen creativity. *Thinking Skills and Creativity*.
- De Bono, E. (2009). *Kuus mõttemütsi: lihtsad vahendid oma mõtlemise korrastamiseks*. Tallinn: Pegasus.
- Desailly, J. (2012). *Creativity in the primary classroom*. London: SAGE.
- Grohman, M., Szmidt, K. (2013). In M. Gregerson, H. Snyder, J. Kaufman (Eds.). *Teaching Creatively and Teaching Creativity* (pp. 15–35). Springer.
- Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. McGraw-Hill Education.
- Heinla, E. (2008). Laste loova mõtlemise vanuseline muutumine. *Eesti pedagoogika ja kool LVIII*. Toimetanud V. Maanso. Tallinn: Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut.
- Jeffrey, B., Craft, A. (2004). Teaching creatively and teaching for creativity: Distinctions and relationships. *Educational Studies*, 30(1), 77–87.
- Kallas, E. (2015). *Loovustehnikad: 99 viisi ideede leidmiseks*. Tartu: E. Kallas.
- Mason, J. (2000). *Creativity in mathematics lessons: Briefing paper to the QCA*. London: QCA.
- Mullet, D. R., Willerson, A., Lamb, K. N., Kettler, T. (2016). Examining teacher perceptions of creativity: A systematic review of the literature. *Thinking Skills and Creativity*, 21, 9–30.
- National Advisory Committee for Creativity and Cultural Education (NACCCE) (1999). *All our futures: Creativity, culture and education*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- Smith, G. J. W., Carsson, I. M. (1990). *The creative process: A functional model based on empirical studies from early childhood to middle age*. International Universities press, Inc. Madison, Connecticut.
- Soh, K. (2017). Fostering student creativity through teacher behaviors. *Thinking Skills and Creativity*, 23, 58–66.
- Torrance, E. P. (1981). Predicting the creativity of elementary school children (1958–80) –and the “teacher” who made a difference”. *Gifted Child Quarterly*, 25, 55 – 62.

Loovtööde korraldamine – kuidas toetada nii õpilaste arengut kui ka heaolu?

Eve Kikas, Tallinna Ülikool

Näiteid emade jutust:

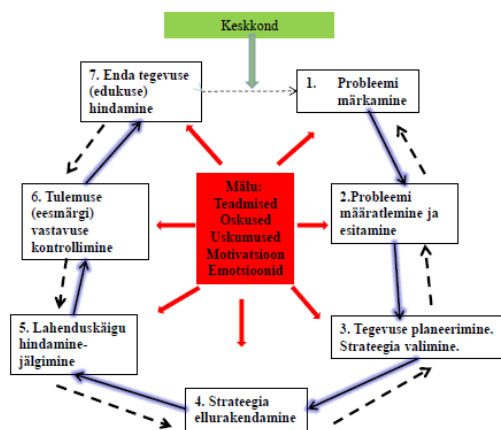
- *Mu laps leidis eile õhtul, et tänaseks oli vaja koostada referaat ühest loomast. Me öö läbi kirjutasime.*
- *Mu laps oli tohutus vaimustuses – otsis ise internetist materjali, ajakirjadest pilte ja koostas ülevaate kaelkirjakust. Ta oli nii innukas, et ei lubanud mul üldse sekkuda. Ja eile oli täitsa endast väljas, sest õpetaja ütles, et niiviisi ülevaadet ei kirjutata.*
- *Kas sa tead kedagi, kes teab midagi Eesti kirikute ajaloost? Laps peab tegema ülehommeks mingi referaadi, aga ma ei oska teda aidata.*

Üks koolihariduse eesmärke on kasvatada iseseisvat, ennastjuhtivat inimest. Kooli kontekstis räägitakse ennastjuhtivast õppijast (Perels, Gürtler, Schmitz, 2005; Zimmerman, 2002), kes seab (õpi)eesmärke, planeerib tegevusi, viib plaane ellu, jälgib nende saavutamist ning vastutab tegevuste ja tagajärgede eest. Õppimise kõrval on oluline ka heaolutunne, mille madal tase võib õppimist takistada – õpilane tegutseb hoopis heaolu saavutamise nimel (Boekaerts, Corno, 2005). Ennastjuhtiv õppija areneb, lahendades ülesandeid, mis võimaldavad valikuid ja iseseisvust. Samas tekitavad liigne tegutsemisvabadus ning teadmisi ja oskusi ületavad ülesanded ülearu pinget ja negatiivseid emotsioone, vähendavad huvi ülesannet lahendada ning suunavad otsima alternatiivseid võimalusi. Ennastjuhtiva õppija arengu toetamisega tuleks alustada esimestes klassides, kuid peab arvestama, et nooremad õpilased vajavad õpetaja toetust töö tegemise kõigis etappides. Loovtööd (nimetan edaspidi loovtöödeks projekte, referaate) võivad põhikoolis ülihästi toetada ennastjuhtiva õppija ja inimese arengut, kuid ebaadekvaatse rakendamise korral võib see õpilaste arengut takistada ning nende õpimotivatsiooni ja heaolutunnet vähendada. Viimast iseloomustavad peatüki alguses toodud näited elust. Allpool kirjutan loovtööde koostamisest ja sellest, millele tähelepanu pöörata.

Õpilase ja õpetaja tegevused loovtöö koostamise erinevatel etappidel

Loovtöö koostamist – nagu õppimist üldiselt – võib käsitleda probleemi lahendamisena. Kirjelduses toetun üldisele probleemilahendusskeemile ning viitan uurimustele, mis on tehtud, et võrrelda nn algajaid ja eksperte-probleemilahendajaid (vt ka Kikas, 2010). Nendes uuringutes on algajad nii lapsed kui ka täiskasvanud, kellel võivad olla küll head õpitud faktiteadmised, kuid kes pole vastava valdkonna probleeme lahendanud (nt üliõpilased, kes vastavat eriala õpivad). Ekspertid on need, kes lahendavad vastavaid probleeme iga päev (nt füüsikud, arstid, õpetajad; vt Chi, Feltovich, Glaser, 1981). Probleemide lahendamist mõjutab ka laste arengutase, millega seotud iseärasused toon eraldi esile.

Probleemi lahendamise etapid on esitatud joonisel 1 (vt ka Kikas, 2010). Probleeme lahendatakse klassikeskkonnas, kus õpilastel on kujunenud teatud arusaamad ja harjumused selle põhjal, mida ja kuidas nad on õppinud. Loovtööde koostamist mõjutavad tugevalt õpilase olemasolevad pädevused (teadmised, oskused, hoiakud-tõekspidamised-väärtused), hetkemotivatsioon ning emotsioonid. Just selle poolest erinevad eri vanuses ja kogemustega õpilased oluliselt ning seda tuleb arvestada loovtööde andmisel ja nende koostamise toetamisel.

Joonis 1. Probleemi lahendamise etapid

1. Probleemi märkamine. Loovtöö kontekstis tähendab see teema leidmist – otsitakse teemat, mille kohta tahetakse rohkem teada saada. Õpilasi võivad teema leidmisel takistada veendumused (nt „Ma ei oska niikuinii ise valida“; „See, mis mind huvitab, niikuinii ei sobi“), puudulikud teadmised, ent ka liigne innustumine ning kiirustamine (nt jäädakse pidama esimese pähetulnud mõtte juurde). Loovat käsitlust ja uudsete probleemide leidmist takistab see, kui senini on ülesandeid andnud õpetaja. Niisiis tuleks jälgida, et õpilased saaksid ka igapäevases koolitöös valida mingil määral ülesannete ja tegevuste aega. Teema leidmisel võib olla kasu ajurünnakutest, aruteludest, näidete toomisest.

2. Probleemi kindlaksmääramine ja esitamine. See on väga tähtis etapp, sest vastata tuleb järgmistele küsimustele:

1. Mida tahan saavutada?
2. Mis on olemas?
3. Mida oleks vaja teha, et tulemuseni jõuda?

Mida täpsemalt suudab õpilane teemat kindlaks määrata ja mõtestada, seda lihtsam on loovtööd teha. Tähenduslik on, et eksperdid märkavad probleeme paremini ning kulutavad probleemi sõnastamisele rohkem aega kui algajad. Mida vähem on õpilased pikaajalisi projekte teinud, seda rohkem peaksid õpetajad sellele etapile aega pühendama – arutlema töö eesmärkide ja nende saavutatavuse üle. Kuna just noored ja algajad kipuvad sellelt etapilt kiiresti edasi minema, oleks vaja õpetaja n-ö takistavat tegevust. Raskusastme adekvaatne hindamine on seotud lapse oskusega oma tegevust plaanida. Paljud õpilased ei suuda seda iseseisvalt teha, kuna neil puuduvad asjakohased teadmised enda mõtlemisest ja õppimisest. Seetõttu võivad nad valida liiga laia või keeruka teema, või vastupidi teema, mille kohta on raske midagi kirjutada. Samas peab loovtööd olema võimalik koostada etteantud aja ning ressursside piires. Seega tuleks arutleda valitud teemade sobivuse üle. Kui eelneval etapil tuleks olla mõtlemises vaba ja loov, siis sellel etapil peab teema kriitilisema pilguga üle vaatama.

Loovtööde tegemine võimaldab edukalt ellu rakendada individualiseerimise printsiipi: teemasid valides saab arvestada õpilaste teadmisi, oskusi ja arusaamu. On aeglaseid õpilasi, kelle puhul tuleks eriti jälgida, et teema neil üle pea ei hakkaks kasvama. On neid, kes kirjutatavast juba palju teavad; neid võiks suunata keerukamaid küsimusi lahkama. Erinevad on õpilaste arvutioskused jm.

3. Tegevuse planeerimine ja strateegia valik. Alles siis, kui teema on täpsustatud, saab hakata tegevusi plaanida. Uudsete probleemide puhul on algul kasulik luua erinevaid lahendusvariante, püüda kasutada mitut meetodit, otsida alternatiivseid võimalusi. Hiljem peab valikut kitsendama ja jääma ühe variandi juurde, et seda edasi arendada. Loovtöös tähendab see ka tegevuste etappideks jaotamist ning mõtlemist, mis meetodeid kasutada (kust ja mis kirjandust valida, kas on vaja teha eksperimente, intervjuusid jne). Kuna planeerimiselegi kulutavad eksperdid rohkem aega kui algajad, võib järeldada, et sel etapil vajavad õpetaja

tuge ka õpilased. Õpilased võiksid oma tegevuskavasid klassis tutvustada ning koos teistega nende üle arutleda.

4. Strateegia ellurakendamine – loovtöö tegemine. Mida täpsemalt on teema valitud, tegevuste etapid paika pandud, olemas ideed, kuidas tegutseda (nt kust ja kuidas materjali otsida), seda lihtsam on plaani ellu viia. Eksperdid kulutavadki sellele etapile vähem aega kui algajad. See on õpilaste iseseisva töö aeg. Siiski tuleks tundides lähenevale tähtajale tähelepanu juhtida, et laps oma tegevustega viimase õhtu peale ei jääks.

5.–6. Lahenduskäigu hindamine-jälgimine ning tulemuse vastavuse kontrollimine. Jälgimine võimaldab teha muudatusi tegutsemises, alustada uuesti, kui valitud tee ei sobinud. Eksperdid jälgivad ja hindavad enda tegevust paremini kui algajad. On öeldud, et koolis õpilased sageli enda lahendusi ei kontrolli. See tähendab, et eriti nooremates – kuid kui oskust pole omandatud, siis ka vanemates – klassides tuleks õpilasi suunata seda tegema. Niisugune õpetajapoolne kontroll võimaldab õpilasel nt teemat koomale tõmmata, ent ka info kogumise viise vahetada (nt ei leitud kirjandust internetist, saab otsida raamatukogust või hoopis usutleda eksperte). Loovtöö koostamisel tähendab see ka vormistamise ülevaatamist, selle nõuetele vastavuse kontrollimist ning terviklikkuse hindamist.

7. Enda tegevuse (edukuse) hindamine. Seda etappi klassikalistes probleemilahenduskeemides esile ei tooda, kuid see on tähtis ennastjuhtiva ning enda tegevust ja oskusi mõtestava inimese arenguks. Õppekavas kirjeldatakse seda enesemääratluspädevuse all: oskus hinnata enda tegevusi, nende tugevust ja nõrkust, enda omadusi, mis tegutsemist toetavad või takistavad, oskus mõtestada ennast maailmas. Selleks on vaja hinnata nii lahendamise kulgu („Kas ma lahendasin efektiivselt?“; „Mis jäi puudu? Miks?“) kui ka lõpptulemust („Kas ma saavutasin oma eesmärgi?“; „Kas oleks saanud teisiti/paremini?“). Tagasivaade ja hindamine võimaldavad paremini mõista strateegia sobivust ning arendada probleemide lahendamise oskusi. Enesetunnetus areneb arenguliselt hiljem kui välismaailma tunnetamine ning õpilased vajavad nendes aruteludes õpetaja tuge. Seega võiks õpilaste tegevust ja tulemuslikkust arutada koos õpetajaga. Niisugused arutelud aitavad õpilastel reflekteerida lahendusstrateegiaid ja probleemide lahendamise oskusi ehk arendavad metatunnetust.

Tegurid, mida arvestada loovtööid tehes

Õpilased saavad koostada loovtööid teemadel, mis neid huvitavad. **Huvist** lähtuva tegevuse korral pingutatakse rohkem ja seeläbi ka õpitakse rohkem. Samas tuleks õpilaste valikuid ning tegutsemist siiski kõrvalt jälgida, et saavutada see, et õpilane tegutseks „lähimal arengutasemel“, et tegevusi oleksid piisavalt, kuid mitte liiga raskeid (Chinn, Eccles, Roeser, 2011; Vögotski, 1978).

Kooli alguses on enamiku õpilaste **tajutud võimekus** õppimisega hästi toime tulla suur. Kui aga õpilased valivad teema, mille käsitlemine etteantud aja ja võimaluste piires on ülikeeruline ning ülesande täitmine võimatu, võib see vähendada nende enesekindlust. Teiselt poolt on alati õpilasi, kelle tajutud võimekus on väike, ning neid, kes pole harjunud ise valima. Seega vajavad nad eri tüüpi tuge. Ebaadekvaatselt suurte ootustega õpilasi tuleks n-ö maa peale tuua, ebakindlaid innustada huvitavat-erutavat üles leidma ning teemade üle arutlema. Loovtöödes (vahel küll algselt õpetaja abil, kasvõi teema valikul) võivad silma paista hoopis teised õpilased kui tavalistes klassitegevustes, mis suurendab omakorda nende enesekindlust ja tajutud võimekust õppimisega hakkama saada.

Tänapäeval on rõhutatud **autonoomse motivatsiooni** arendamise tähtsust (Deci, Ryan, 2000). See hõlmab sisemist motivatsiooni ja sellisel tasemel väliste motiivide enda omaks mõtlemist, et neid sisemiselt väärtustatakse (nt õppimine kaugemate eesmärkide nimel; vt Kikas, 2015). Selle vastandit – kontrollitud motivatsiooni – reguleeritakse väljast (nt õpitakse seetõttu, et vanemad ei saaks kurjaks) või õpilane juhindub välisest (võrdlus teistega, hirm, häbi; nt õpitakse seepärast, et olla kaaslastest parem; kui ei õpita, tuntakse end süüdi). Loovtööd võimaldavad autonoomset motivatsiooni arendada, kuid ka alla suruda. Lisaks sellele, et neid saab teha isiklikust huvist lähtuvalt, võimaldavad need näidata õpitava olulisust tavaelus, seostada

tulevase eluga (st väärtustada õpitavat). Samas võib ebaõnnestumine pikemaajalises projektis tekitada süütunnet ning vähendada soovi õppida.

Loovtööde andmisel tuleb kindlasti arvestada õpilaste erinevaid **elleteadmisi**. Tööd peavad olema sellised, mida saab teha iseseisvalt, mitte ainult vanemate abiga (või et vanemadki otsivad abi teistelt). Ainult niiviisi toetatakse iseseisva, enastjuhtiva inimese arengut. Vanemate kaasamine kodutöö tegemisse võib mõnikord olla eraldi eesmärk. Vanemate tugi laste kodutööde tegemisel on hea ja arendav, kuid seda ei tohi eeldada. Projektide tegemine võimaldab õpetada **aega planeerima**. Kuna noored (ja paljud vanemadki) lapsed ei oska pikaajalisi tegevusi plaanida ega plaani täita, tuleks nende tegutsemist kõrvalt jälgida ja plaani täitmist kontrollida. Töö tuleb anda aegsasti ning seda mitu korda meenutada.

Esimeste pikemate projektide korral võiks töö põhieesmärk ollagi arendada **õpipädevuse** komponente (aja planeerimist, valikute tegemist, tegevuse jälgimist jne). See tähendab, et töö vormistusvigadele ei peaks liigset tähelepanu pöörama. Hindama peab lapse, mitte vanema tööd. Ainult siis tulevad välja loovtöö eespool mainitud positiivsed küljed. Võib ka algul lasta lastel endal töö teha ja siis koos vormistuse üle arutleda ning vajaduse korral töö ümber vormistada. Sedagi peab tegema laps ise.

Kokkuvõtteks võib öelda, et nii nagu igal õpitegevusel on ka loovtöö koostamisel erinevate õpilaste arengule erinev mõju. Töö tegemine võib arendada iseseisvust ja loovust, kuid ainult siis, kui iga õpilast temale sobival viisil toetada. Just tegevuste struktureerimine ja oskuste õpetamine aitab õpilastel saavutada maksimaalselt huvitavaid tulemusi.

Viidatud kirjandus

- Boekaerts, M., Corno, L. (2005). Self-regulation in the classroom: A perspective on assessment and intervention. *Applied Psychology: An International Review*, 54, 199–231. doi: 10.1111/j.1464-0597.2005.00205.x
- Chi, M. T., Feltovich, P. J., Glaser, R. (1981). Categorization and representation of physics problems by experts and novices. *Cognitive Science*, 5, 121–152.
- Chinn, A., Eccles, J., Roeser, R. (2011). Schools as developmental contexts during adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 225–241.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227.
- Kikas, E. (2010). Tunnetusprotsessid ja nende arengulised iseärasused. Kogumikus E. Kikas (toim). *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes* (lk 17–60). Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium.
- Kikas, E. (2015). Tunnetusprotsessid, uskumused, emotsioonid ja motivatsioon. Nende iseärasused ja arengu toetamine kolmandas kooliastmes. Kogumikus E. Kikas, A. Toomela (toim). *Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine* (lk 34–62). Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Perels, F., Gürtler, T., Schmitz, B. (2005). Training of self-regulatory and problem-solving competence. *Learning and Instruction*, 15, 123–139.
- Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 41, 64–70.

Loovtööd põhikoolis

Loovtöö koostamine on juhendatud õppeprotsess, mille käigus õpilane rakendab iseseisva töö oskusi ja omandatud teadmisi, arendab loovust ja kinnistab ning täiendab koolis omandatud. Läbivatest teemadest lähtuv või õppeaineid lõimiv loovtöö võib olla õpilasuuring, projekt, omaloominguline töö (leiutis, kunstitöö/muusikateos või selle interpretatsioon) *performance*, videofilm, liikumiskava vm, samuti edukas osalemine õpilasvõistlustel või olümpiaadidel. Loovtööga kaasneb kirjalik osa, mis sisaldab protsessi kirjeldust, õpilase enesehinnangut eesmärkide ja tegevuskava täitmise ning töö tulemuse kohta.

Loovtöö koostamine mõjutab õpilaste arengut mitmeti. Töö teostamine arendab iseseisvust ja loovust juhul, kui toetada iga õpilast temale sobival viisil ja arengu dünaamikat arvestades. Tegevuste struktureerimine ja loovtöö koostamiseks vajalike oskuste õpetamine aitab õpilasel saavutada maksimaalselt teda arendavaid tulemusi. Lihtsamate ja õpilastele jõukohaste loovtöövormidega on soovitatav alustada juba esimeses ja teises kooliastmes. Niisuguses järkjärgulises ettevalmistuses saab arendada õpilaste loovvõimeid ning kujundada nende valmisolekut loovtöö tegemiseks kolmandas kooliastmes. Et töö kujuneks põnevaks, huvipakkuvaks ja uuenduslikuks, tuleb koolis põhjalikult läbi mõelda loovtööde korraldamise süsteem ning selgitada välja juhendmaterjalide vajadus nii õpilastele kui ka õpetajatele, vajaduse korral mõelda ka õpetajate sellekohasele täienduskoolitusele.

Loovtöö eesmärgiks on pakkuda õpilasele võimetekohast ja huvidest lähtuvat eneseteostuse võimalust ning toetada:

- 1) õpilase tervikliku maailmapildi ja loomingu algatusvõime ning loova eneseväljendusoskuse kujunemist, aidates kaasa uute ideede tekkimisele ja teostamisele õppeainete lõimingu ning loovtöö kaudu;
- 2) õpimotivatsiooni, eneserefleksiooni ja kriitilise mõtlemise kujunemist;
- 3) õpilase kujunemist loovaks ning mitmekülgeks isiksuseks;
- 4) üldpädevuste kujunemist (iseseisev ja rühmas töötamine, probleemide lahendamine, kriitiline mõtlemine, argumenteerimis-, eneseväljendus- ja esinemisoskus, töö allikate ja andmetega; tegevuse kavandamine ning kavandatu järgimine, tegevuse ja töö analüüsimise oskus, loovtöö vormistamine, digivahendite kasutamine jne);
- 5) õpilast tema võimete paremal tundmaõppimisel, mis aitaks teha valikuid järgnevaiks õpinguiks.

Loovtöödest esimeses ja teises kooliastmes

Türi põhikooli näitel

Ülle Tammela, Türi Põhikool

Et areneksid õpilase loovvõimed ja oskused seada tegevuse eesmärgid ning kavandada oma tegevusi, tuleks juba esimeses ja teises kooliastmes alustada lihtsate loovharjutuste ja -ülesannetega: tutvustada õpilastele eakohaseid uurimismeetodeid, nagu vaatlust, võrdlemist jt, suunates õpilasi märkama ning kirjeldama nähtuste sarnasusi ja erinevusi, koostama lihtsat plaani, tabelit jm. Seega on loovtöö ka nooremates klassides õpilase enda välja mõeldud, kavandatud, tehtud ja esitletud töö, mille eesmärgid on toetada loovust, arendada eneseteostust, eneseväljendust ja kujutlusvõimet ning tunda rõõmu loovast eneseväljendusest.

Juba neis vanuseastmes on sobiv kasutada rühmatööd, nt osaleda kogu klassiga SA Kesk-Eesti õppe- ja kompetentsuskeskuse korraldatud keskkonna uurimistööde konkursil. Nii on meie kooli 1. klassidel valminud uurimistööd „Eesti talvekuude ilmastiku uurimine“, „Aasta lind ja loom“, „Lemmikloomad“; 2. ja 3. klassidel „Toalilled“, „Põnevad lõunamaade loomad“.

Koostatud on erinevaid raamatuid, nt „Minu hobid“, „Eesti parimad sportlased“, „Minu tuleviku kodu“, ning „Metsakalender“, kuhu igas kuus lisatakse neljarealine luuletus; valmistatud on põnevaid lauamänge jne. Oma ideede taasesitlemiseks tutvustavad õpilased tehtut ainetunnis. Et neist teadmistest saaks osa suurem hulk õpilasi, on korraldatud kooli esimese kooliastme õpilaskonverentsi teemal „Huvitavad õppekäigud“. Valminud tööd on vormistatud paberil ning illustreeritud asjakohaste piltidega.

Teises kooliastmes õpitakse juba täpsemalt oma tegevusi ja aega plaanida: kirjeldama uuritavat objekti, leidma vastuseid oma küsimustele, saama vajalikku teavet erinevatest allikatest, siduma õpitut praktilise eluga, koostama usutlusi. Selles kooliastmes on tähtis plaanida ka uurimuslikke õppeülesandeid, nt koostada projektitööna oma klassi „Kokaraamat“, milles on klassikaaslaste lemmiktoitude retseptid; meisterdada vimplaid, märke ja lauamänge ning koostada ristsõnu. Sotsiaalsest ja emotsionaalsest aspektist lähtuvalt võib käsitöötundidest esile tuua projekti „Ühine sall“ – mälestuseks kogu klassile ja õpetajale. Protsessi muudab eriliseks see, et panustavad kõik õpilased (iga rühma õpilane saab kududa, käsitöörühma õpilased õpetavad kudumist tehnoloogiarühma õpilastele).

Rühmatööna on lindistatud kuuldemänge, koostatud sportlaste edetabeleid, kirjutatud ise näidendeid ja loodud videofilme. Valminud on ingliskeelsed luulekogumikud ning aasta linna ja aasta looma kartoteegid. Teise kooliastme õpilased võivad osaleda HITSA loovtööde konkurssidel, samuti SA Kesk-Eesti õppe- ja kompetentsuskeskuse korraldatud keskkonna uurimistööde konkursil ning omaloominguvõistlustel.

Teises kooliastmes valminud tööd vormistatakse juba arvutiga. Näiteks on õpilastele põnevad keelevaldkonna tööd, kus nii üksi kui ka rühmas keskendutakse kindlale temale. Näiteks võib selleks olla ajaleheuudise silpide uurimine, kirja arengulooga tutvumine vm.

Selles kooliastmes on tavapärased rollimängud, millel on oluline koht enesemääratluspädevuse kujunemisel. Nii kehastuvad õpilased kirjanikeks või reklaamiagentideks, kes teistele oma raamatut tutvustades peavad leidma võtteid, kuidas teistes raamatu vastu huvi äratada.

Kooliastme lõpus võib koostada rühmatööna ajalehe: teema- või koolilehe. Ettevalmistavasse etappi kuulub õppekäik kohaliku ajalehe toimetusse, kus tutvutakse ajalehe koostamise ning valmimisega. Saadud kogemust rakendatakse ja katsetatakse oma ajalehe loomisel.

Kirjanduses võib suuremaks projektiks olla rühmatööna valminud näidend. Kuna selle kirjutamine võtab aega, tuleb koostada ajakava, milles esitatakse kõik etapid loomisest etenduseni. Edasist õpilaste loovtegevust motiveerib mõistagi lavastuse esitamine paralleelklassidele, lastevanematele jne. Loovust arendab

muinasjutu, muistendi, luuletuse jm koostamine, mida saab tutvustada kirjandusvõistlustel, ent ka näiteks ajakirja Hea Laps kirjutiste võistlustel. **Loovus on kõigis meis!**

Kokkuvõtvalt võib öelda, et esimeses kooliastmes omandab õpilane tööks vajalikud oskused järk-järgult ning aasta-aastalt arenevad tema üldvõimed (mälu, tähelepanu, kontsentratsioon jne), suureneb tema koostööoskus omaealistega. Teises kooliastmes on õpilased juba võimelised vastutust võtma ja jagama, võimetekohaseid ülesandeid täitma ning üksteist arvestama. Kui õpilased on harjunud sellist koostöövormi kasutama juba esimeses kooliastmes, soovitakse edaspidigi lahendada ülesandeid just rühmades ning pole probleeme kaaslaste leidmisel – ollakse harjunud koos töötama. Individuaalsed loovtööd on vahelduseks ja nii-öelda tasakaalustajaks, mis võimaldavad õpilasel rohkem süveneda ning probleemi lahendamisele keskenduda. **Targalt loovaks!**

Näiteid

Loovuse toetamine võõrkeeletunnis esimeses ja teises kooliastmes

Loovuse toetamiseks võõrkeeletunnis on palju võimalusi. **Esimese kooliastme** võõrkeeletunnis võib kasutada järgmisi loovtegevusi.

1. **Värviraamatu koostamine.** Õpilased lõikavad ajalehtedest välja pilte/fotosid ning otsustavad, mis värvi pilte nad koguma hakkavad. Piltidest koostatakse A4 lehekülge. Kõiki piltidel olevaid asju/tegevusi peab õpilane inglise keeles teadma või otsima neid sõnastikust. Sõnad/mõisted kirjutatakse pildi alla. Töö lõppedes tutvustab igaüks oma lehekülge, misjärel köidetakse lehed ühiseks värviraamatuks.
2. **Miniloomaaed.** Õpilased koostavad miniloomaaia, kus on erinevad osakonnad: metsloomad, koduloomad, lemmikloomad ja linnud. Loomaaia võib koostada ka mänguasjadest või ise joonistada. Koos käiakse pildiloomaaias, tutvustatakse/kirjeldatakse kõiki loomi, leitakse lemmikuid jne.

Loovuse toetamine teises kooliastmes

Selles astmes on võõrkeelt õpitud juba mitu aastat. Arenenud on õpilaste väljendusoskus ning laienenud sõnavara. Allpool on mõningaid mõtteid loovülesanneteks ja harjutusteks.

1. Lühijuttude lavastamine
2. Jätkuloo koostamine. Üks õpilane alustab lugu, järgmine jätkab jne. Fantaasiat arendab ka etteloetud jutule lõpu väljamõtlemine.
3. Toote väljamõtlemine ja reklaami koostamine, mida esitletakse kaaslastele; sobib nii rühma- kui ka üksitööks.
4. Reisi korraldamine. Õpilased koguvad infot sihtkoha riigi kohta, tutvustavad selle pealinna, loodust, kliimat, loomi jm. Kirjeldatakse ka 2–3 põnevamat kohta, kuhu võiks reisida ja miks.
5. Jõuluraamatu koostamine, kus tutvustatakse jõulukombeid meil ja mujal.
6. *Kahoot*-küsimustik õpitud teema kohta
7. Minu kohvik. Koostatakse ja kujundatakse menüü ning mängitakse kohvikus käimist kaaslastega.
8. Minu 5 parimat sportlast, keda esitletakse arvutis ning tutvustatakse klassile.

Võimalusi loovuse toetamiseks loodusõpetustundides teises kooliastmes

1. Jutu põhjal pildi joonistamine (nt „Esimesed inimesed Kuul“, „Väikese printsi koduplaneet“)
2. Pildi järgi jutukese koostamine (nt vulkaanidest „Olen ilus, aga ettearvamatu“, „Elu Maal 300 miljonit aastat tagasi“ jm)
3. Matka kavandamine vihmametsa, kõrbesse, tundrassa, sohu vm. Mis riiki reisiksid ja miks? Mis aastaajal ja miks? Mis varustuse kaasa võtaksid, miks? Mida huvitavat võiksid matkal näha?
4. Kiidukõne koostamine inimese siseelundite nn töövõistluseks. Kujuta ette, et sa oled just see siseelund ning peaksid ennast kiitma. Põhjenda, miks on valitu oluline/olulisim.

5. Raba looduskeskkonda tutvustava õpperaja koostamine rühmatööna. Joonistatakse õpperaja skeem, märgitakse sellele vaatluspunktid ja koostatakse vaatluspunktide kirjeldused, st mida huvitavat võib selles vaatluspunktis näha ning kogeda.
6. Pilvede vaatlemine valitud päeval. Pilve kuju joonistatakse vihikusse ning antakse sellele fantaasiaküllane nimetus.
7. Vikerkaarevärvide meeldejätmise. Et värvid (punane, oranž, kollane, roheline, sinine, tumesinine, violetne ehk lilla) õiges järjekorras meelde jääksid, koostatakse vastavate värvide esitähedest põnev lause.
8. Looduspildi valmistamine looduslikust (looduslikest) materjali(de)st. Vaadeldakse tähelepanelikult ümbritsevat loodust ja valitakse meelepärased taimed (neid muljumata), et neist hiljem looduspilt valmistada. Kuna valminud tööd tutvustatakse ka kaaslastele, tuleb kaasatoodud materjalid paigutada paberile nii, et lõpptulemusena valmiks omapärane ja kaunis looduspilt. Autor pealkirjastab oma töö ning põhjendab, miks ta valis just sellise nimetuse.

Loovtööd esimeses ja teises kooliastmes Kolga kooli näitel

Melika Kindel, Kolga Kool

Lihtsad loovharjutused ja -ülesanded tekitavad huvi, toetavad loovuse arendamist ning rajavad valmisoleku koostada loovtöid kolmandas kooliastmes.

Riiklikus õppekavas on sätestatud, et põhikooli lõpetamiseks on vaja sooritada loovtöö. Siin peaks õpetaja endalt küsima, kas loovtöö on kohustus või on see võimalus toetada õpilase loovust. Ühelt poolt on see kohustus õpilasele, teiselt poolt suur vastutus juhendavale õpetajale, mis tähendab õpilase võimete tundmist ning tema huvide arvestamist.

Aga mõtelgem loovtööst kui võimalusest, mis aitab leida noore jaoks sobiva õpimeetodi ning väljundi üldpädevuste, üldvõimete ja erivõimete arendamiseks, mis garanteerivad eduelamuse ning motiveerivad õpilast lahendama uusi õppeülesandeid. Samas ei tuleks karta ebaõnnestumisi, sest mõni asi ei lähe päris nii, nagu on plaanitud. Kolga koolis oleme lähtunud sellest, et kõige olulisem pole mitte perfektne lõpptulemus, vaid protsess ise ning õpilase oskus seda analüüsida.

Sarnaselt kolmanda kooliastme loovtööga on võimalik rakendada neid komponente nooremateski astmetes – harjutada juba alates esimestest klassidest õppekavast/ainekavast lähtuvaid tegevusi ja õpiülesandeid. Näiteks on Kolga kooli õppekavas 1. klassis valikainena draamaõpetus, mis toetab õpilaste suulise eneseväljendusoskuse kujundamist ning suurendab lastes julgust esineda ja arvamust avaldada. Et olla julge ja hea esineja, selleks tuleb harjutada.

Iga päev kasutavad meie kooli klassiõpetajad õpilase loovust toetavaid ning arendavaid meetodeid, nt keelelised ja matemaatilised loovharjutused, väikeste etüüdide lavastamine, probleemülesannete lahendamine, ent ka vaba vestlus ja arutlused. Mõistagi ei pruugi iga loominguline ülesanne või harjutus olla seotud loovtööga. Selles artiklis näitena toodud õpiülesandeid esimeses ja teises kooliastmes võib vaadelda ka loovtööna, kuivõrd tegu on juhendatud õppega, mille vältel rakendab õpilane iseseisva töö oskusi ja omandatud teadmisi, arendab loovust ning kinnistab ja täiendab koolis õpitut.

Allpool keskendun Kolga koolis korraldatud rühmatöödele ja projektidele, milles sisalduvad järgmised tahud:

- 1) tegemiseks kuluv aeg (ajamahukad);
- 2) eesmärgid ja eeldatavad õpitulemused, mille sõnastab õpilane koos õpetaja või lapsevanemaga;
- 3) õpilase sõnastatud tegevuste ja kogemuse kirjeldus;
- 4) õpilase kogemuse vahendamine kuulajaile;
- 5) tagasiside (õpetajalt, kaasõpilastelt, ekspertidelt).

1. Loovtööd esimeses kooliastmes

Kuigi meie kooli õppekava seda otseselt ette ei näe, on algklasside õpetajad viimasel kolmel aastal suunanud 2. ja 3. klassi õpilasi tegema ka mahukamaid projektitöid. Osa neist on individuaalsed, osa tehakse rühmatöödena. Üldjuhul ei ole ühist teemat ette antud, õpetaja on lähtunud oma klassi õpilastest ja nende huvidest. Kõik teemad on olnud ainekavaga seotud ning õpiülesandeid on võetud õpikutestki ja õpetaja on need edasi arendanud suuremateks loovtöölaadseteks ülesanneteks.

Ülesandeid koostades on õpetajad pidanud silmas järgmiste pädevuste kujundamist: tahab õppida, tunneb rõõmu teadasaamisest ja oskamisest, oskab õppida üksi ning koos teistega, paaris ja rühmas; oskab end häälestada ülesandega toimetulemisele ning oma tegevusi ülesannet täites mõtestada; hindab loovust ning tunneb rõõmu liikumisest, loovast eneseväljendusest ja tegevusest.

Näide 1. Projektitöö

2. klassi õpilaste ülesanne oli teha vabalt valitud teemal projektitöö, mille tulemus oleks eseme, mängu, raamatu vms valmistamine. Õpetaja soovitus oli, et juhendajad oleksid lapsevanemad. Töö pidi valmima ühe kuu jooksul.

Ajagraafik oli järgmine:

1. Projektitöö teema valimine
2. Kavandi koostamine (mida teen, millest ja kuidas valmistan, sh töövõtted, kes juhendab) ja selle tutvustamine õpetajale
3. Projektitöö tegemine
4. Projektitöö tutvustamine algklasside õpilastele

Projektitöö käigus valmisid lemmikretseptidega kokaraamat, vilditud kott tahvelarvutile, heegeldatud õlakott, kraapimismaja kassile, videomäng, juhitud legotank, villapadi, metsaraamat, tuulekell, linnumaja jpm.

Töö suulist esitlust harjutati eesti keele tunnis. Õpetaja tutvustas esinemise reegleid, juhtides tähelepanu korrektsele keelekasutusele, ning aitas sõnastada esitluse teksti. Esinemine ja esinemise järjekord mängiti enne klassikaaslastega läbi ning seejärel esitleti projekti kaasõpilastele ja nn komisjonile, kuhu kuulusid tehnoloogiaõpetaja, huvijuht ja raamatukoguhoidja. Komisjon tunnustas kõiki õpilasi diplomiga, kuhu oli märgitud tööd iseloomustav tunnuslause.

Kaasatud olid lapsevanemad ning nende tagasiside oli väga positiivne. Nad hindasid kõrgelt võimalust koos lastega midagi luua. Selle klassi puhul kujunes projekt heaks näiteks kooli ja kodu koostöö kohta.

Näide 2. Raamatu koostamine

2. klassi õpilased said ülesande kirjutada omaloominguline jutuke, kus tegelasteks on loomad. Aega oli paar nädalat ning raamatut valmistati ette eesti keele, kunstiõpetuse ja informaatika tundides.

Jutu ülesehitus kavandati koos õpetajaga. Arutleti, milline võiks olla sissejuhatus, teemaarendus ja lõpplahendus ehk kokkuvõte. Seejärel valmisid juttude mustandid. Töö lõppvariant vormistati arvutikirjas, kõik jutud paigutati erinevatele lehekülgedele. Seejärel illustreeriti ning köideti raamat käsitsi. Iga õpilane tutvustas oma raamatut klassikaaslastele ja raamatukoguhoidjale, kes andis õpilastele tagasisidet, keskendudes teksti ja illustatsioonide seotusele, ning tunnustas õpilasi kui väikesi kirjanikke.

Näide 3. Teaduskatsed

Õpilased said ülesande valida teaduskatse, mida nad sooviksid teistele tutvustada. Kui valik oli tehtud, kirjeldasid õpilased katset ja selle sisu õpetajale. Seejärel tuli kodus katset harjutada.

Õpilased täitsid käsitsi töölehe, kuhu pandi kirja:

- 1) katse nimetus;
- 2) katseks vajaminevad vahendid (mida vajan);
- 3) katse kirjeldus (mida ja kuidas teen);
- 4) järeldus;
- 5) allikas, kust katse pärit oli.

Ülesande juurde kuulus katse kirjelduse vormistamine arvutis, nii et õpilased harjutasid ka tiitellehe koostamist (lisa 1).

Eraldi harjutasid õpilased eesti keele tunnis korrektset esinemist ning katsete tutvustused mängiti kõik läbi. Teaduskatsete tund toimus väikeses saalis. Sellest olid kutsutud osa saama kõik algklasside õpilased ja õpetajad. Iga õpilast tunnustati tänukirjaga.

Näide 4. Animatsioon muinasjutu ainetel

2. klassis loodi rühmatööna animafilme August Jakobsoni muinasjutu „Siil praeb sitikat” ainetel. Filmid valmisid kahe nädala jooksul eesti keele tundides. Ülesande juhendi koostas õpetaja, rühmad kirjutasid ise stsenaariumi ja jagasid ametid (lavastaja, kunstnik, operaator). Ühiselt kujundati muinasjutu taust, joonistati tegelased ning lisati tekstimullid. Õpilaste ülesanne oli ka filmimine, samas kui filmid monteeris kokku õpetaja. Animatsioone esitleti ajaveebis <http://kolgakoolmarge.blogspot.com/2016/02/2-klassi-multifilmide-projekt.html>.

Animafilmi valmistamine on mahukas rühmatöö, mida on mõistlik plaanida õppetundidesse. Nii saab õpetaja rühmade tööd suunata ja aidata, kus vaja, ning anda kujundava hindamise käigus tagasisidet. Kõigil rühmadel

oli ühesugune ülesanne ning aluseks sama muinasjutt. Rühmatöö aitab kujundada õpilastes sotsiaalseid oskusi, harjutada rollide jagamist ning vastutuse võtmist, pakkudes rõõmu koostegemisest. Rühmatöö toetab ka arglikku ja tagasihoidlikku õpilast.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et näitena toodud projektitööd hõlmavad komponente, mis sisalduvad ka kolmanda kooliastme loovtöös. Oluline on oma töö eesmärgistamine, protsessi kavandamine, selle hilisem kirjeldamine ja analüüs ning kogemuse jagamine ehk tehtu tutvustamine teistele. Alklasside õpilastele võib põhiküsimused esitada järgmiselt:

1. Mida ma teen?
2. Kuidas ma teen?
3. Mida selle käigus õppisin?

Lisaks sellele on vaja arendada õpilastes kuulamisoskust ning pakkuda neile võimalust anda kaasõpilastele tagasisidet. Väga tähtis on harjutada lapsi tagasisidet vastu võtma ja õppida seda arvestama. On tänuväärne, et klassiõpetajad kaasavad projektide juurde teisi õpetajaid ning kooli töötajaid. Mõistagi innustab õpilast raamatukoguhoidja tunnustus väikesele kirjanikule või tehnoloogiaõpetaja kiidusõnad puidust linnumaja meisterdajale ja arvutimängu autorile.

Loovtööd tehes areneb õpilase algatusvõime, õpimotivatsioon, väljendusoskus ja analüüsivõime. Loovtöö protsesside läbimängimine (ülesande ja eesmärgi seade, töö etappide ning ajakava kavandamine, tulemuste suuline esitlemine) aitab juba alklassidest alates õpilasi ette valmistada loovtööks, mis tuleb sooritada põhikooli viimaseil aastail.

2. Loovtöö võimalusi teises kooliastmes

Põhikoolis lisandub tunniplaani järjest erinevaid õppeaineid ning palju sõltub aineõpetajate koostööst, kuidas teemasid ja ülesandeid lõimida. Et valmistada õpilast ette loovtööks, tuleks tähelepanu pöörata neile õpiülesandeile, mis kujundavad õpilase iseseisvust, algatusvõimet ja loovat mõtlemist ning aitavad õpilasel töö ja kogemuse kaudu õppimist väärtustada.

Mitu aastat on meie kooli ajalooõpetaja rakendanud projektiõppemeetodit, et **valmistada kammkeraamilisi savipotte**: voolida ja kevadel arhailisel meetodil põletada eset kooli lähedal asuval maapõletusplatsil. Selleks tegevuseks sobiva platsi rajasid mõni aasta tagasi 8. klassi õpilased oma loovtööprojekti tehes. Samal ajal valmis rühmatööna nooremate õpilaste jaoks veebis muinaskeraamika-teemaline juhendmaterjal (<https://kolgamuinaskeraamika.wordpress.com/>), mis on kakskeelne, kuna sel aastal olid meie kooli õpilaste loovtööprojektid seotud Nordplus Juniori programmist rahastatava rahvusvahelise koostööprojektiga.

Keraamiliste pottide valmistamine on protsess, milles on olulised nii teadmised kui ka kogemused. On tõsiasi, et lõpptulemus, s.o kasutuskõlbliku keraamilise poti valmimine, ei ole alati garanteeritud, sest hoolega voolitud pott võib kuivamise või põletamise ajal puruneda. Õppimise seisukohalt on see tähtis kogemus, kuna ebaõnnestumised sunnivad otsima seoseid põhjuste ja tagajärgede vahel ning võimaldavad uuesti proovides teistsuguseid lahendusi leida.

Võib öelda, et õpetajad rakendavad rühmatööd päris palju, kuna see õpetab teisi arvestama, õpilane harjub koostegemisega ning rühmas vastutuse võtmisega. Sageli lõpeb rühmatöö esitlusega kaasõpilastele.

Loovtöö võib olla ka ühise **ajalehe koostamine**. Tavaks on saanud, et 6. klass annab jõulude eel välja ajalehenumbri. Õpiülesanne teostub eesti keele ja informaatika lõiminguna ning lehe kokkupanemises osalevad kõik õpilased. Igaüks peab kirjutama vähemalt ühe loo (uudis, intervjuu vms); teised rollid (peatoimetaja, kunstnik, küljendaja) ja vastutusala (sport, kultuur, meelelahutus jms) lepitakse omavahel kokku. Valminud ajalehe numbrid lähevad müüki ning saadud tulu pannakse klassi kassasse. Õpilased on motiveeritud ja võtavad ajalehe koostamist tõsiselt.

Kuivõrd loovtöö kirjaliku osa koostamine ja selle nõuetekohane vormistamine on osutunud õpilastele üheks keerukamaks ja seetõttu võrdlemisi ajamahukaks ülesandeks, siis tuleb seda enne mõistagi harjutada, et teadmised jõuaksid praktiliste oskuste kaudu kinnistuda.

6.–7. klassi õpilased on suutelised koostama õppeaineid lõimiva referaadi. Seda ülesannet täites harjutatakse nii infootsingut, allikakriitilist käsitlust kui ka korrektset viitamist; kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamise kõrval omandatakse kirjaliku töö struktureerimise ja vormistamise oskus. Niisugune õpiülesanne suunab kasutama kooli kirjalike tööde koostamise juhendit.

Kokku võttes võib öelda, et esimese ja teise kooliastme loovülesanded ning -harjutused on ettevalmistus järgmisteks etappideks – kolmanda kooliastme loovtöö ja gümnaasiumi uurimistöö ning praktilise töö koostamiseks. On ju õppimine pidev protsess.

Soovituslik juhend loovtööde koostamiseks III kooliastmes

Nüüdisaja hariduses väärtustatakse ennastjuhtiva inimese kujunemist ja loovuse arendamist. Eeltoodut tähtsustab ka 2011. aasta Põhikooli Riiklik Õppekava, mille üldosa sihiseades peetakse oluliseks sellise õpikeskkonna loomist, mis toetab õpihimu ja loovat eneseväljendust (PRÕK § 3). Eeltoodu kajastub ka kooliastmete pädevuste kujundamises (PRÕK, § 7, 11), milles loovuse arendamist nähakse dünaamilise protsessina. Põhikooli Riiklik Õppekava sätestab, et III kooliastmes sooritab õpilane läbivatest teemadest või õppeaineid lõimiva loovtöö¹, loovtöö korraldus sätestatakse kooli õppekavas.

Alustades lihtsate ja õpilastele jõukohaste loovtöövormidega juba esimeses ja teises kooliastmes, arenevad järkjärgulises ettevalmistuses õpilaste loovvõimeid. Usume, et õpilaste loovtööde koostamise protsess pakub loomerõõmu õpilastele, elamusi kooliperеле ning ka lapsevanematele.

Esimene loovtöö koostamise juhendmaterjal „Soovitusi ja näiteid loovtöö koostamiseks põhikooli III kooliastmes“ valmis 2011. aastal SA Innove ja HTMi koostööna. Täna on õpetajad saanud sellealaseid kogemusi oma koolis, samuti üleriigilistel Parimate Praktikate Päevade seminaridel jm. Lähtudes eeltoodust, tekkiski vajadus olemasoleva juhendmaterjali uuendamiseks. Korrigeeritud ja täiendatud on kõiki loovtööde läbiviimisega seotud aspekte: loovtöö eesmärgid, korraldamine, juhendamine, teema valimine, loovtöö liigid, vormistamine, esitlemine, tagasiside andmine, loovtöö suhestumine olümpiaadide ja konkurssidega.

Loovtöö korraldamine

Loovtöö võimaldab muuta õppetööd mitmekesisemaks. PRÕK § 24, 6 sätestab, et loovtöö temaatika valiku, juhendamise, töö koostamise ja hindamise kord kirjeldatakse kooli õppekava üldosas. Lähtudes loovtöö eesmärkidest, on eeltoodul olulisim siht – luua loovust toetav ja arendav keskkond, kujundada töö teostamise kaudu üldpädevusi, toetada õpilase loomingulisust, rõõmu tundmine tööst.

Seetõttu on tähtis, et loovtöö korraldamisega seotud tegevused võimaldavad ka õpetajal olla loominguline. On tähtis, et loovtöö korraldamisega seotud küsimuste lahendamine toimuks kooli juhtkonna, õpetajate, infotehnoloogi ja raamatukoguhoidja koostööna ning selle eesmärgi tutvustataks ka lastevanematele. Sellises ühises tegutsemises saadakse uusi kogemusi, leitakse õpilasi motiveerivaid tegevusi ja koostööpartnereid, kujundatakse uusi traditsioone jne.

Kooli õppekava üldosas esitatakse

- 1) loovtööde üldine korralduse koordineerija, kelleks võivad olla nii õppealajuhataja kui ka klassijuhatajad, kelle ülesanne on jälgida õpilaste loovtöö koostamist;
- 2) loovtööde juhendajad, näiteks temaatikaga seotud aineõpetaja, ainetelõimimise puhul õpetajad või vastava kvalifikatsiooniga inimesed väljastpoolt kooli;
- 3) hindamiskomisjoni(d);
- 4) loovtöö juhendamise kord, kus märgitakse ka juhendaja ja õpilase miinimumkoormus;
- 5) erinevat liiki loovtööde koostamise ja töö vormistamise juhend ning tagasiside põhimõtted;
- 6) loovtöö kirjaliku osa ülesehituse ja vormistamise nõuded nii kunstianete kui ka projektitöö puhul;
- 7) õpilase olümpiaadil osalemise ja loovtöö koostamise võrdsustamise põhimõtted.

Aeg loovtöö teema valikust kuni esitluseni on eri liiki loovtööde puhul erinev.

¹ Põhikooli riiklik õppekava § 15 lõige 8

Näide loovtöö korraldamise ajakava kohta

1. Õppeaasta alguses valitakse loovtööde teemad, mis tulenevad õppeaineid või õppekava läbivatest teemadest ning mis kinnitatakse kas õppenõukogus, õppetoolides või ainesektsioonides.
2. Esimese õppeveerandi alguses tutvustatakse õpilastele loovtööde teemasid ja õpilased leiavad endale juhendaja. Näiteks võib loodusainete puhul valida teema juba 7. klassis, et vajaduse korral teha vaatlusi jm kevadel või suvel.
3. Loovtööde esitlused on soovitatav kavandada kolmanda veerandi lõppu.

Loovtöö juhendamine ja aja planeerimine

Üldjuhul on loovtöö juhendajaks kooli õpetaja, vajadusel ka keegi väljastpoolt kooli. Loovtööl võib olla kaasjuhendaja(d).

Loovtöö õnnestumise võtmeks on juhendaja ja õpilase hea koostöö kogu loovtöö koostamise protsessi vältel; juhendaja on innustaja ning õpilasele objektiivse tagasiside andja. Lisandväärtust loovtöö koostamise protsessile annab juhendaja isiksuslik mitmekülgsus – loov kujutlusvõime ja märkamismeel, ideede rohkus, võime probleeme ära tunda jm. Tähtis on juhendaja positiivsus ja suutlikkus olla õpilast suunates paindlik ja avatud kerkinud probleemidele lahenduste leidmisel, toetades õpilase originaalsete ideede teostamist. Loovtöö juhendamiseks vajalikud kompetentsusnõuded on kirjeldatud õpetaja 7. taseme kutsestandardis.² Loovtöö juhendamise üldised põhimõtted, mis loovad eeldused struktureeritud ja nõutaval tasemel töö koostamiseks:

1. Juhendaja ja õpilase töökoormus ei tohiks oluliselt ei suureneda. Selleks lepatakse eelnevalt kokku juhendamise mahus ja ajas, ning kokkulepitud aeg märgitakse tunniplaani (nagu konsultatsioonid, koorilaul jne), minimaalne ajaline maht võiks olla 15 tundi, milles sisalduvad nii juhendatud tunnid kui ka õpilase iseseisev töö.
2. Loovtööde koostamine ja juhendamine on soovitatav korraldada koolis õppeperioodide kaupa.
3. Ühel juhendajal võiks olla maksimaalselt 4 õpilast või 3 rühma.

Juhendaja roll on suunav, ta:

- 1) aitab õpilasel teemat valida ja tegevusplaani koostada;
- 2) soovitab vajaduse korral kirjandust ja annab suuniseid info leidmiseks;
- 3) nõustab õpilast sisulistest küsimustes;
- 4) jälgib töö vastavust vorminõudeile ning ajakava täitmist;
- 5) täpsustab rühmatöö korral iga liikme tööpanust;
- 6) nõustab õpilast loovtöö esitlemise vormi valikul ning esitlemisel.

Juhendaja peaks suunama silmapaistvate loovtööde autoreid osalema olümpiaadidel, konverentsidel, konkurssidel jne.

²„Õpetajatöös on olulised ennastjuhtivus, ettevõtlikkus, vastutustundlikkus, enesekindlus, loomingulisus, tolerantsus, empaatiavõime, ausus ja positiivsus.“ [Kutsestandard](#). Õpetaja, tase 7. Eesti Õpetajate Liit.

Näide õpilase loovtöö koostamise ajalise mahu kohta, Kadri Sõrmus (2011). [Uurimistöö juhendamine põhikoolis](#)

õpilane	tunde
<i>planeerimine</i>	2
juhendajaga koos	4
<i>tegevus</i>	6
<i>viimistlus</i>	2
<i>ettekanne</i>	1
kokku tunde	15

Loovtöö teema valimine

Loovtöö õnnestumise eelduseks on sobiva teema leidmine. Teema peab olema õpilasele võimetekohane, arvestama tema huve ning pakkuma eneseteostuse võimalust. Teema valimisel tuleb silmas pidada õpilase individuaalseid iseärasusi ja võimekust (suutlikkus arutleda üldistavalt, lahendada probleeme, keskendumisvõime, tähelepanu, kontsentratsioon jne), ent ka temperamendi tüüpi. Teema valimisel tähtsustuvad õpilase erivõimed (kujutlusvõime, muusikaline kuulmine ja mälu, kunstialane võime, tantsuline liikumine jne), mis on sageli seotud omaloomingulise töö koostamisega.

Näide loovtöö teema valimise kohta

1. Õpilastele tutvustatakse loovtööde teemasid, nende käsitlemise võimalusi, töö koostamise nõudeid ning tähtaegu.
2. Loovtöö täpsema teemavaliku teevad õpilased individuaalselt või rühmas esimese veerandi või õppeperioodi lõpuks.
3. Loovtöö esitamise liigi (projekt, õpilasuurimus, omaloominguline töö, leiutis, näitus vm) otsustab õpilane koos juhendajaga siis, kui on selge, mis õppeained on loovtöö koostamise aluseks ja milliseid vahendeid kasutatakse.

Loovtöö liigid

Sarnaselt loovtöö teema valikuga mõjutab töö tulemust sobiva liigi leidmine. Sellekohase valiku teeb õpilane, juhendaja on soovitaja rollis, pidades silmas õppija üld- ja erivõimeid ning loomingulisust. See annab võimaluse õpilase eneseteostuseks ja enesemääratluseks, mis aitab valida, millega tegeleda, mida edasi õppida või isegi kelleks tulevikus saada.

Läbivatest teemadest lähtuv või õppeaineid lõimiv loovtöö võib olla uurimistöö, projekt, omaloominguline töö (leiutis, kunsttöö, *performance*, videofilm, muusikateos vm). Kool koostab loovtööde juhendid, mis on paindlikud ja sisaldavad igat liiki loovtöö ülesehituse ning vormistamise nõudeid.

1. Õpilasuurimus

Õpilasuurimus on individuaalne või rühmas juhendamisel valminud kirjalik töö, milles püstitatakse probleem ja otsitakse sellele lahendust. Uurimise käigus kogutakse andmeid, analüüsitakse neid ning arutletakse, mida võib tulemustest järeldada.

Õpilasuurimuse lähe on teadmishimu, usk iseendasse, küsimuste esitamise oskus, valmisolek leida esilekerkinud probleemi(de)le lahendusi ja arutleda nende üle. Õpilasuurimisega ühest küljest arendatakse oskust leida teaduslikke seisukohti ja teha tõendusmaterjali põhjal järeldusi, seada eesmärgid ning oma

tulemusi hinnata, teisest küljest kasutatakse neid juba väljakujunenud oskusi töö koostamisel. Õpilasuuring arendab kriitilist mõtlemist, argumenteerimis-, eneseväljendus- ja esinemisoskust ning oskust töötada erinevate allikate ja andmetega.

Kirjalik õpilasuuring sisaldab ka õpilase enesehinnangut eesmärkide ja tegevuskava täitmise kohta. Õpilane märgib loovtöö alustamise ja valmimise kuupäeva ning koostamisele kulunud aja tundides.

Näide õpilasuuringu ülesehituse kohta

Õpilasuuringu ülesehitus koosneb järgmistest osadest:

- 1) tiitelleht,
- 2) sisukord,
- 3) sissejuhatus,
- 4) töö põhiosa (peatükid ja alapeatükid),
- 5) kokkuvõte, sh enesehinnang,
- 6) kasutatud kirjanduse loetelu,
- 7) lisad (vajaduse korral).

2.

Projekt

Projekt on ühekordne, tähtajaline, kindla eesmärgi ja ulatusega terviklik õppeülesanne. Projektis osalemine loob võimaluse viia valitud teemal ellu oma ideid üksi või koos kaaslastega.

Individuaaltööna tehtud projekt arendab iseseisva tegutsemise ja kavandamise ning kavandatu järgimise oskust, ettevõtlikkust ja usku iseendasse, vastutuse võtmist. Õpilane on endale eesmärkide seadja ning nende nimel tegutseja, juhtides ja korrigeerides oma käitumist.

Individuaalse projektitöö protsessi käigus õpilane

- 1) valib projekti teema ning juhendaja;
- 2) koostab juhendajaga koostöös ajakava;
- 3) selgitab juhendajale oma arvamust projekti eesmärkide ja täitmise kohta ning valib tööks vajalikud vahendid;
- 4) arutleb koos juhendajaga projekti võimalike probleemide ja nende lahenduste üle;
- 5) planeerib koos juhendajaga projekti elluviimise etapid;
- 6) teostab projekti;
- 7) esitab vormistatud töö hindamiskomisjonile;
- 8) teeb kokkuvõtte projekti teostumisest ning annab oma tööle hinnangu.

Projekt rühmatööna on seotud pikemaajalise õpimotivatsiooni hoidmisega, millesse peavad panustama kõik rühmas osalejad. Projekti elluviimise eelduseks on kõiki rühma liikmeid motiveeriv ja inspireeriv teema ja ühise eesmärgi seadmine. Niisugune rühmatöö arendab koostööoskust, ühistegevuse kavandamise ning kavandatu järgimise oskust. Omandatakse planeerimis- ja korraldamiskogemusi ning juhtimis- ja meeskonnatöökogemusi. Ühistegevuses tähtsustub vastutus oma tööloogi eest, enesekontroll, oma käitumise korrigeerimine ja juhtimine. Areneb kriitiline mõtlemine, argumenteerimis- ja eneseväljendusoskus. Projekti võib olenevalt teemast kaasata erinevaid loovtöö liike, näiteks lühiuurimust, erinevaid õpilaste esinemisi, esitlusi, näituste ja liikumisürituste korraldamist jm.

Projektitöö puhul koostatakse kirjalik osa, mis vormistatakse koolis kehtestatud nõuete järgi.

Rühmatööna teostatava projektitöö protsessi käigus rühm

- 1) valib ühiselt kõiki motiveeriva teema ja tutvustab seda juhendajale;
- 2) korraldab ajurünnaku, avades teemaga seonduvaid mõtteid;
- 3) koostab koostöös juhendajaga kõigile sobiva ajakava, kavandab tähtajad, vahendid ja eelarve;
- 4) jagab ülesanded ja tööloogid liikmete vahel;

- 5) kavandab tegevused ja vaheülesanded, teeb vahekokkuvõtteid ning analüüsib tegevust;
- 6) teostab projekti;
- 7) analüüsib ja tagasisidestab iga liikme panust rühmatöösse;
- 8) peab ühist päevikut või ajaveebi;
- 9) vormistab töö;
- 10) esitleb projekti kulgu ja tulemust.

3. Loovtöö omaloominguna

Omaloominguline loovtöö võib olla näiteks muusikateos, kunstitöö, leiutis, *performance*, liikumiskava jms. See annab võimaluse eneseteostuseks ja enesemääratluseks, mis aitab valida, mida edasi õppida või isegi kelleks tulevikus saada. Õpetaja roll on märgata õpilase loov- ja erivõimeid (muusikaline kuulmine, kunstialane võime jne) ning nende võimete arengut toetada ja suunata. Eeltoodu võimaldab luua originaalseid, uuenduslikke ja ebatavalisi töid. Omaloomingulise töö puhul on oluline roll juhendaja loomingulisusel (loov kujutlusvõime ja märkamismeel, ideede rohusus, võime probleeme ära tunda, paindlikkus ja avatus erinevatele probleemi lahendusviisidele jne).

Leiutis loovtöona aitab lahendada igapäevaprobleeme ja seeläbi elu paremaks muuta. Näiteks parandab ülekäiguraja nähtavamaks muutmine või maanteel möödasõidu turvalisemaks tegemine liiklusohutust. Mõni leiutis aitab asju meeles pidada ja üles leida (nt idee võtmest, mis tuletab meelde, kui unustad kodust väljudes ukse lukku keerata, või sussid, mis reageerivad omaniku vilele jm).

Performance tegevuskunsti liigina hõlmab erinevaid traditsioonilisi kunsti- ja uue meedia vahendeid ning võimalusi. Tuleb arvestada, et see on aja- ja teostusmahukas projekt, mis vajab pikemat planeerimist ja kindlasti konkreetset stsenaariumi.

Muusikateos loovtöona võib olla nii õpilase omalooming kui ka olemasoleva muusikateose esitus.

Kunstitöö võib olla maal, joonistus, graafika, skulptuur, keraamika, videofilm, animatsioon, *performance* jne.

Liikumiskava võib olla omaloominguline erinevaid liikumisvorme sisaldav teos, näiteks esinemiskava, liikumispaus tundides, liikumisele kutsuv esitus kooliraadiost, õppevideo liikumistegevustest jne.

Omaloominguline loovtöö koosneb kahest osast:

- 1) kirjalik osa, s.o töö kirjeldus;
- 2) konkreetne praktiline töö: leiutis, muusikapala, video, multifilm jm.

Omaloomingulise töö protsessi käigus õpilane:

- 1) valib teema ja juhendaja;
- 2) koostab juhendajaga ajakava;
- 3) arutleb koos juhendajaga esilekerkivate probleemide üle ja pakub võimalikke lahendusi;
- 4) pakub idee töö esitlemiseks;
- 5) esitleb omaloomingulist tööd juhendajale;
- 6) esitleb loovtööd hindamiskomisjonile;
- 7) teeb kokkuvõtte loovtöö valmimisest ja annab oma tööle hinnangu.

Loovtöö vormistamine

Loovtöö vormistatakse koostamise lõppfaasis, et luua ülesehituse, sisu ja vormi ühtsus. Tähtsad on ka visuaalne ja kunstiline aspekt, digivahendite kasutamine, nõuetekohane allikmaterjalide loetelu ja õigekeel. Loovtöö vormistamise nõuded kehtestab kool töö liigi järgi.

Sõltumata loovtöö liigist on töö kirjaliku osa alajaotused järgmised:

- 1) tiitelleht,
- 2) sisukord,
- 3) sissejuhatus,
- 4) töö põhiosa (peatükid ja alapeatükid),
- 5) kokkuvõte, sh enesehinnang,
- 6) kasutatud allikmaterjalide loetelu,
- 7) lisad (vajaduse korral).

Näide loovtöö kirjaliku osa vormistamiseks esitatavatele nõuetele:

- 1) töö formaat on A4;
- 2) kirja tüüp on *Times New Roman*, tähesuurus 12 punkti, reavahe 1,5;
- 3) lehe üla- ja alaservast jäetakse tühjaks 3 cm, lehe paremast servast 2 cm, vasakust servast 4 cm (töö köitmisel). Tekst paigutatakse leheküljele ühtlaselt, rööpjoondatult (*justified*);
- 4) leheküljed nummerdatakse, number märgitakse ülemisest servast 1 cm allapoole lehe paremasse nurka. Lehekülgi loendatakse alates tiitellehest, kuid tiitellehele lehekülje numbrit ei kirjutata.

Loovtöö esitlemine

Esitus annab ülevaate kogu loovtöö protsessist, sisaldades kogu tegevuse kavandamist ning kavandatu järgimist. Töö esitlemisel arenevad õpilase oskused: eneseväljendus (valmisolek end kõnes selgelt ja asjakohaselt väljendada ning olla veenev), argumenteerimine, tekstiloome, kriitiline mõtlemine, loomingulisus ning digipädevus (oskus internetist leida ja kasutada vajalikke materjale ning tulla toime esitlustehnika eesmärgipärase kasutamisega). Esitlemisele on soovitatav kaasata kaasõpilasi, kes saavad uusi kogemusi ja innustust ning sealtkaudu ideid, kuidas arendada loovvõimeid.

Loovtööd esitledes õpilane:

- 1) selgitab töö eesmärgi ja põhjendab teema valikut;
- 2) tutvustab kasutatud meetodit/meetodeid;
- 3) esitab töö kokkuvõtte: milleni jõuti, kas eesmärk täideti jne.

Näiteid loovtöö esitlemise korralduse põhimõtete kohta:

- 1) loovtööd võib esitleda nii koolis kui ka kokkuleppel hindamiskomisjoniga väljaspool kooli;
- 2) esitus võib toimuda koolis ka teatud teema või ainenädala raames, nt loodusainete nädalal, muusika- ja kunstinädalal, kus muu hulgas saavad õpilased üles astuda nt kontserdil või näitusel vastaval teemal koostatud loovtööga jm;
- 3) mitme autori ja rühmatöö korral osalevad loovtöö esitusel kõik rühma liikmed;
- 4) loovtööd esitleb õpilane suulise ettekandena, kasutades näitlikustamiseks multimeedia, audiovisuaalseid jm vahendeid;
- 5) ettekanne on õpilasel soovitatavalt kirjaliku teksti, teeside või märksõnadena ette valmistatud.

Suurepärane esitlus on loogiliselt liigendatud, terviklik, sidus ja korrektses keeles. Kõneleja on positiivselt meelestatud, saavutab kuulajatega kontakti, usub oma sõnumisse ning argumenteerib loovalt. Väga hea esitluse jaoks on koostaja otsinud sobiva näidismaterjali, kasutades ilmestamiseks erinevaid vahendeid. Kõnelejat on meeldiv kuulata, tema väljendus on selge ja tempo rahulik. Esitleja kasutab aega sihipäraselt, oskab vastata esitatud lisaküsimustele ning orienteerub kiirelt nii oma esitluses kui ka töös, mida ta esitleb.

Slaidiesitluse (nt *PowerPoint*) koostamisel tuleb kasutada ühte slaidi ühe põhiidee edasiandmiseks; illustratsioonid ja taust peavad olema vastavuses teemaga ning kirja suurust valides peab lähtuma auditooriumi kaugusest ekraanist. Esitleja peab määrama aja, mis kulub konkreetse slaidi sisu avamisele. Esitlusele tuleb kasuks, kui kasutada slaidide vaheldumise efekte või animatsioone mõõdukalt, efektid ei tohiks varjutada uuritava teema esitlust. Vähetähtis pole ka visuaalne külg. Ühele slaidile on soovitatav paigutada ainult üks illustratsioon ning slaide ei tohi olla liiga palju. Kasutatud materjali juures peab olema viide allikale.

Stendiettekanne on suureformaadiline teksti ja piltidega plakat, millel olevat teksti, pildimaterjali, jooniseid, skeeme jm edastatakse esitlusel suuliselt. Ettekande alguses esitatakse eesmärgid, järeldused, tulemused ja lõppsõna. Plakat peab olema visuaalselt atraktiivne, edasiantav info peab olema loogiliselt liigendatud, ilma keeruliste graafiliste kujundite ning liigsete detailideta. Teksti kujundamisel peab jälgima, et kiri oleks piisavalt suur ja nähtav, liigendatud, kiirelt loetav ning esitatud lühilausekena.

Tagasiside andmine loovtööle

Õppe lahutamatu osana on tagasisidel tähtis koht õpilase juhtimisel ning motiveerimisel, see peab olema individuaalne, aus ja mitmekülgne, võimaldades igal õpilasel näidata oma oskusi eri moel. Tagasiside eesmärgiks on toetada õpilase arengut ja loovust, omaalgatust, iseseisvat õppimist, arendada eneseanalüüsi oskust, kujundada enesehinnangut. Seega on tagasiside eelkõige õpetaja positiivne töövahend, mis motiveerib õpilast edasisteks jõupingutusteks, arendab loovat mõtlemist ning toob esile õppi eeldused ja võimalused edasiseks arenguks. Kuna loovtöö valmimine on protsess, kus saab kasutada õppimist ja arengut toetava hindamise põhimõtteid (õpilase enesehindamine, kaaslaste hinnang valminud tööle), on soovitatav loovtöödele hinnangu andmisel rakendada kujundavat hindamist, st loobuda numbrilisest hindamisest.

Hinnangu annab vähemalt kolmeliikmeline komisjon. Rühmatöö puhul antakse hinnang iga liikme tööle, mis kujuneb töö vältel peetud päeviku alusel. Hinnangu andmisel tuleks arvestada

- 1) **töö sisu:** töö vastavus teemale, seatud eesmärkide saavutamine, meetodite valik ja rakendus; terminite ja keele korrektne kasutamine, töö ülesehitus; kunstitöö ning omaloomingulise muusikateose puhul hinnatakse teose ideed, originaalsust ja selle teostumist, samuti uute seoste loomise oskust; muusikateose esitamise puhul hinnatakse kunstilist teostust;
- 2) **loovtöö protsessi:** arvestatakse õpilase algatusvõimet ja initsiatiivi loovtöö teema valimisel, ajakava järgimist, kokkulepetest kinnipidamist, ideede rohkust ning suhtlemisoskust;
- 3) **loovtöö vormistamist:** teksti, jooniste, graafikute ning tabelite korrektne vormistamine; viitamine ja kasutatud allikad;
- 4) **loovtöö esitlemist:** esitluse ülesehitus, kõne tempo, esitluse näitlikustamine, kontakt kuulajatega jm.

Loovtöö ning olümpiaadid ja konkursid

Õpilase olümpiaadil osalemise ja loovtöö koostamise võrdsustamise põhimõtted kinnitab kooli direktor. Loovtöö võib pidada sooritatuks näiteks juhul, kui õpilane on osalenud ja saavutanud oma tööga

märkimisväärse koha üleriigilisel või rahvusvahelisel aineolümpiaadil või üleriigilisel õpilasuurimistöõde konkursil. Silmapaistvad saavutused on üldjuhul seotud õpilase andekusega, tema erivõime(te)ga ning vaimse potentsiaaliga. Osalemine olümpiaadidel ja konkurssidel avardab ning toetab õpilase arenguvõimalusi.

Ettevalmistavas protsessis arenevad õpilase pädevused, nagu aja planeerimise oskus, lahenduste leidmine esilekerkinud probleemidele, kriitiline mõtlemine, analüüsimis-, argumenteerimis-, eneseväljendus- ja esinemisoskus.

Olümpiaadil ja/või konkursil osalemist kirjeldab õpilane päeviku vormis, kuhu on lisatud refleksioon õpitu ja kogetu kohta. Õpilane teeb kokkuvõtte protsessist loovtööde esitlusel.